

דתניא: מי שמת, והניח בן קטן לאמו.

אם יורשי האב אומרים: יהא גדל אצלנו, ואנחנו נפרנסנו. ואילו אמו אומרת יהא בני גדל אצלי —

מניחין אותו אצל אמו, ואין מניחין אותו אצל מי שראוי ליורשו, כי מעשה היה, והביאו את האח הקטן אל יורשי האב, ושחטוהו מיד בערב הראשון ששהה אצלם, כדי לזכות בחלקו בירושה.

וחשש רציחה על ידי היורשים שייך רק בבת קטנה ולא בגדולה.

אך מקשה הגמרא על הדחיה, ומקיימת את הראיה:

אם יש חילוק בין גדולה וקטנה, אם כן, ליתני התנא במשנתנו את דין הולכת המזונות בלשון שמתאימה לחילוק הזה, ויאמר כך: מוליכין את מזונותיה — למקום שהיא נמצאת בו!

כי לשון זו, משמעותה היא, שלגדולה יש מקום נפרד, ולקטנה יש מקום נפרד.

קג-א

מאי, מפני מה נקטה המשנה בלשונה "מוליכין את המזונות למקום שאמה", שמשמעותו לשון מוחלטת, שאין חילוק בין מקומה של הגדולה למקומה של הקטנה, ושתייהן נמצאות בבית אמה!

אלא, שמעת מינה, ממשנתנו, שלעולם מקום הבת הוא אצל האם — לא שגדולה, ולא שגא קטנה.

שנינו במשנה: לא יאמרו שניהם [שני

הבעלים] הרי אנו זנים אותה כאחד. אלא אחד זנה, ואחד נותן דמי מזונות.

ומביאה הגמרא מעשה בהחוא גברא, דאוגר ליה ריחיא שהשכיר את הריחיים שלו לחבריה, וקבע עמו שהתשלום עבור השכירות לא יהיה בכסף, אלא לטחינה, שיטחון השוכר עבורו את צרכי המזונות של ביתו, בחינם.

לפוף, איעתר, התעשר המשכיר בעל הריחיים, זבין ריחיא וחמרא, קנה לעצמו ריחיים נוספות, וחמור שיסובב את הריחיים, ושוב לא היה צורך למשכיר שיטחון השוכר עבורו את חטיו.

אמר ליה המשכיר לשוכר: עד האידנא, עד עתה, הוח טחיננא גבך, היית טוחן עבורי את מזונותי בחינם, כשכר עבור שכירת הריחיים ממני.

אבל השתא, מעתה, שאין לי רווח בטחינתך, שהרי יש לי ריחיים אחרות וחמור המסובב אותם — הב לי אנרא, מעכשו עליך לשלם לי דמי שכירות עבור הריחיים שהשכרתי לך!

אמר ליה השוכר: מיטחן טחיננא לך! מוכן אני להמשיך ולטחון עבורך, כפי אשר סיכמנו בתחילת השכירות, שזה יהיה התשלום עבור דמי השכירות, ולא אעלה לך שכר אחר עבור שכירות הריחיים.

סבר רבינא למימר, שהויכוח בין השוכר למשכיר, היינו מתניתין, הוא דומה לנידון משנתנו, ששנינו בה:

לא יאמרו שניהם [לא יוכלו שני הבעלים

לחבור ולטעון]: **הרי אנו זנין אותה כאחד**, שהרי כך התחייבנו, להעלות לה מזונות, והרי יש לה מזונות. ואין אנו חייבים לתת לה דמי מזונות שלא התחייבנו בהם.

אלא — **אחד הבעלים זנה, ואחד נותן לה דמי מזונות.**

ומוכח, שאם לאחר ההתחייבות חל שינוי במצב, ואין צורך במה שדובר בתחילה, חייבים לשלם דמים תמורתו. וכמו במשנתנו, שאם האחד זן אותה, ואינה צריכה יותר מזונות, יכולה היא לתבוע מן השני ליתן לה דמי מזונות, ואינו יכול לטעון שהוא התחייב ליתן רק מזונות ולא דמי מזונות.

והוא הדין בשכירות הריחיים, בשעה אין המשכיר צריך את טחינת השוכר, יכול הוא לתבוע מהשוכר תשלום דמים במקום מלאכת הטחינה שדובר עליה בתחילה, כיון שעתה אין לו עוד צורך בטחינתו.

אמר טען ליה רב עירא: מי דמי, כיצד ניתן לדמות את נידון הריחיים לנידון משנתנו ?

והרי, **התם**, בנידון משנתנו, לבת הניזונית, רק **חד כריסא אית לה**, יש לה בטן אחת בלבד למלאות אותה באכילת מזונות, אבל **תרתי כריסתא לית לה**, כרס כפולה — אין לה. ולכן, השני חייב להעלות לה דמי מזונות, ואינו יכול להפטר מחובו בטענה שהוא מוכן להעלות לה מזונות ולא דמי מזונות.

אך **הכא**, בשוכר את הריחיים, **מצוי אמר ליה**, יכול השוכר לומר למשכיר: הרי יש באפשרותך לעשות שימוש מלא בריחיים שקנית, ואילו אני אמשיך לטחון עבורך

בריחיים שהשכרת לי תמורת טחינתי עבורך —

טחון אתה בריחיים החדשות שקנית לך, **קמח, וזבין**, ותמכור את הקמח לאנשים, ותרוויה מטחינתו. ואילו אני אמשיך ל**טחון** קמח עבורך, **ואותיב**, וקמח זה אל תמכור, אלא השאר אותו אצלך לצורך מזונותיך, וימשך תשלום השכירות שלי כמו שקבעתי עמך בשעה שהשכרת לי את הריחיים.

ומוסיף רב עירא: **ולא אמרן** שיכול השוכר לטעון שהוא ימשיך לשלם את השכירות על ידי הטחינה לצורך מזונות המשכיר, **אלא דלית ליה טחינא לריחיא**, שהשוכר בטל לפעמים ממלאכת הטחינה, מחוסר עבודה, ואינו משתכר אז. ולכן יכול הוא לטעון שהוא רוצה בהמשך ההסכם שהשכר יהיה בטחינה ולא במעות, והוא יטחון בזמן שהוא מחוסר עבודה.

אבל אית ליה טחינא לריחיא, אם יש לשוכר עבודת טחינה מלאה, והוא משתכר בעבודתו, חייב הוא לטחון עבור אחרים, ובשכר שהוא יקבל מהם הוא ישלם למשכיר. ואין הוא יכול לטעון שהוא ימשיך לשלם בטחינה ולא במעות, כי **בכגון זו** — **כופין אותו על "מדת סדום"**. והיינו, מונעים ממנו בכפיה מלנהוג כמנהג אנשי סדום, שלא היו עושים טובה זה לזה.

כי כאשר יכול השוכר לטחון עבור אחרים במקום לטחון למשכיר, הרי זה מצב של "זה [המשכיר] נהנה, וזה [השוכר] לא חסר". ולכן חייב הוא לטחון עבור האחרים ולשלם למשכיר את השכר, ולא לטחון למזונות המשכיר.

מתניתין:

אחד מתנאי כתובה שתיקנו חכמים הוא, שאחר מותו, תמשיך אלמנתו לגור בביתו, ותאכל מזונותיה מנכסי ירושתו, כל זמן שהיא אלמנה [ולא תבעה את כתובתה].

אלמנה שאמרה "אי אפשי לזוז [איני יכולה לצאת] מבית בעלי" — אין היורשין יכולין לומר לה: לכי לבית אביך לדור שם, ואנו זנין אותך שם!

אלא, זנין אותה, ונותנין לה מדור בבית בעלה, לפי כבודה.

ואם אמרה האלמנה: אי אפשי לזוז מבית אבא! — יכולין היורשין לומר לה: אם את מתגוררת אצלנו, יש לך מאתנו מזונות. ואם אין את אצלנו — אין לך מאתנו מזונות!

אך אם היתה טוענת שהיא רוצה לגור בבית אביה מפני שהיא ילדה והן ילדים — זנין אותה והיא בבית אביה. (1)

גמרא:

תנו רבנן: האלמנה משתמשת במדור [בדירה, במקום מגוריה עם בעלה] — כדרך שהיתה משתמשת בחיי בעלה.

וכמו כן היא משתמשת בעבדים ושפחות שהורי בעלה — כדרך שהיתה משתמשת בחיי בעלה.

בכרים וכסתות — כדרך משתמשת בחיי בעלה.

בכלי כסף ובכלי זהב — כדרך משתמשת בחיי בעלה.

היות שכך כתב לה הבעל בכתובתה: ואת תהא יתבת בביתי, ומיתזא מנכסי — כל ימי מגר ארמלותיך!

ומבאר הגמרא את דברי הברייתא:

"את תהא יתבת בביתי"!

תני רב יוסף: "בביתי", בבית שהוא הגון ומרווח למגורים יש לאלמנה זכות מגורים, יחד עם הבנים — ולא "בביתי"! שאם היה מקום מגוריהם בבקתה כעין צריף צר, ולא היה די מקום גם למגורי האלמנה וגם למגורי הבנים — קודמים מגורי הבנים היתומים למגורי האלמנה.

אמר רב נחמן: יתומים שמכרו מדור אלמנה — לא עשו ולא כלום, אלא מוציאים את המדור מהלקוחות, והאלמנה מתגוררת בו.

ותמדה הגמרא: ומאי שנא, במה שונה מכירת המדור, שאין ביד היתומים להפקיע את זכותה של האלמנה במדור, והיא מוציאה אותו מן הלקוחות, מדרבי אסי אמר רבי יוחנן —

דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן: יתומים שקדמו, לפני שבאו לפני בית דין, ומכרו את הנכסים בירושה שהיו בה רק "נכסים מועטין" [שלא הספיקה הירושה לכלכל בה את כל היתומים, שהדין הוא "הבנות יזונו, והבנים ישאלו על הפתחים"] — מה שמכרו היתומים ללקוחות, מכרו, ואין מוציאים

1. כתב שלטי הגבורים, שטעם הדבר הוא משום איסור ייחוד.

אותם מידי הלקוחות, על אף שלכתחילה, אם היו באים לבית דין, היו הבנות זוכות בנכסים לצורך מזונותיהם, ולא היו היתומים יכולים למכרם.

ואם כן, מהו החילוק בין תקנת המדור לאשה, שאם מכרו היתומים לא עשו כלום, ובין תקנת הירושה של בנות בנכסים מועטים, שאם מכרו היתומים, מה שמכרו, מכרו?!?

ומשנינן: **התב**, בירושת הבנות בנכסים מועטים, **לא משתעבדי לה הנכסים לבת מחיים של האב**. לפי שאין לבת זכויות בנכסי אביה, מחיים, על אכילת מזונותיה לאחר מותו, לגבותה מהיררשים אפילו בנכסים מועטים. אלא, תקנת חכמים היא, שבנכסים מועטים הבנות יזונו והיתומים ישאלו על הפתחים. וכיון שאין נכסי הירושה משועבדים לה, אם עברו היתומים על התקנה, וקדמו ומכרו, מכרם מכר.

אבל **הבא**, במדור האלמנה, **משתעבדי לה נכסי הבעל מחיים** לזכותה במדור, שהרי כך התחייב לה הבעל בשעת נשואיה, וכתב לה שהיא תהיה יושבת בביתו כל ימי אלמנותה, ולכן לא יכולים היתומים להפקיע את שעבודה על ידי מכירת המדור לאנשים אחרים.

אמר אביי: נקיטינן, נוקטים אנו שכך היא ההלכה, למעשה: **מדור אלמנה שנפל — אין היררשין חייבין לבנותו**, היות והתחייבות אביהם היתה רק לזכות ישיבתה בביתו, ולא להעמיד לה מדור.

תניא נמי הכי, כדברי אביי: **מדור אלמנה**

שנפל — אין היררשין חייבין לבנותו. ולא עוד, אלא אפילו היא אומרת ליתומים: הניחוני, ואבננו משלי ואדור בו — אין שומעין לה היות וזכותה היא רק להמשיך ולהתגורר בבית בעלה, כל עוד ביתו קיים, ותו לא.

בעי אביי: בית שעמד ליפול, ועמדה האלמנה ושיפצה אותו, שחזקה את בדקי הבית, ולכן הוא ממשיך להתקיים ואינו נופל — מאי?

האם נאמר, כיון שלולי השיפוץ שעשתה בו האלמנה הוא היה נופל ולא היתה לה זכות להקימו ולגור בו, הרי זה כאילו הסתיימה זכותה לגור בבית זה, ולא הועיל לה שיפוצה כדי להמשיך ולהתגורר בבית. או שמא, כל עוד הבית קיים, יש לה זכות לדור בו, אפילו אם כל קיומו של הבית הוא רק מכח השיפוץ שעשתה בו?

ומסקינן: **תיקו**.

שנינו במשנה: אם אמרה **אי אפשי** אלא לגור בבית אבי, אין הם חייבים להעלות לה מזונות שם.

והוינן בה: **וליתבו לה**, מדוע שלא יתנו לה מזונות **כי יתבה התב**, כאשר היא יושבת שם, בבית אביה, ולמה להם לאלצה לגור עמהם!?

ומשנינן: **מפיע ליה משנתנו לדברי רב הונא**.

דאמר רב הונא: ברכת הבית — ברוכה. כאשר רבים בני הבית מתברך הבית,

מדד ולא משך — לא קנה.

ואם היה הקונה פקח, וקנה כמות מרובה, ואין לו שהות למושכם, והוא חושש שמא יחזור בו המוכר לפני שימשכם — שוכר את מקומו ממוכר הפירות, וקונה את הפירות בקנין חצר. הרי שיש ללמוד מדברי חכמים עצה כיצד לנהוג בעניני ממוך.

מרפא — דתנן: לא ילעוס אדם חטין ויניח על גבי מכתו בפסח, מפני שמחמיצות. ומכאן יש ללמוד שיש רפואה למכה על ידי לעיסת חיטים, והנחתן על המכה.

וכיון שעוסקת הגמרא בענין היחסים בין האלמנה ובין יורשי הבעל לענין אכילת מזונות, מביאה הגמרא את הברייתא המתארת את פטירתו של רבי, שנכללו בה גם צוואתו ליורשיו כיצד לנהוג באלמנתו.

תנו רבנן: בשעת פטירתו של רבי, אמר: לבני — אני צריך!

נכנסו בניו של רבי אצלו. אמר להם רבי כמה הוראות, לפני מותו:

א. הזחרו בכבוד אמכם [והגמרא תבאר שהכוונה היא לאשתו, שהיא אמם החורגת].

ב. נר יהא דלוק במקומו אצל השולחן, כאילו אני חי [ובגמרא יבואר שהיה רבי בא לביתו בכל ערב שבת, גם לאחר מותו], שולחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה.

ג. יוסף הפני [החיפאי, מחיפה], שמעון אפרתי — הם שמשוני בחיי, והם ישמשוני כמותי [ובגמרא יבוארו דברים אלו].

וההוצאה לנפש היא יותר קטנה, היות ובני הבית המרובים מסייעים זה לזה, וכמו כן יש מזל מרובה לאנשים רבים הגרים יחד.

ולפיכך, רוצים היורשים שהאלמנה תגור יחד עמם, ואז תהיה ההוצאה למזונותיה קטנה מאשר אם תגור בבית אביה. והיחס בין שתי ההוצאות הוא — ארבעה לחמשה.

ומקשינן: וליתבו לה לפי ברכת הבית!

דהיינו, אם המדובר הוא בחסכון כספי, מדוע שלא תוכל האלמנה לשבת בבית אביה, ולקבל שם את מזונותיה בניכוי "ברכת הבית" שהתמעטה עקב יציאתה [שהיא, כאמור, בשיעור היחסי של ארבעה לחמשה].

ומשנינן: הכי נמי, אכן, אם רצונה שינוכ ממזונותיה את "ברכת הבית", יכולה היא לגור בבית אביה, והם יעלו לה לשם מזונות בניכוי ברכת הבית.

אמר רב הונא: לשון חכמים יש בה לימוד לענין ברכה, לשון חכמים יש בה לימוד לענין עושר, ובלשון חכמים יש לימוד לענין מרפא.

ומבארת הגמרא את דבריו:

הלימוד לענין ברכה, הוא — הא דאמרן, שיש ברכת הבית הממעטת בהוצאות הבית.

לענין עושר — דתנן: המוכר פירות לחבירו, לא קנה הקונה את הפירות עד שימשכם אליו, על אף ששילם מעות עבורם.

משך הקונה את הפירות אליו, ולא מדד את כמותם — קנה אותם.

ודנה הגמרא בדברי הבריייתא:

א. **הזהרו בכבוד אמכם.**

והוינן בה: מדוע היה צריך רבי לצוות את בניו על כבוד אמם? והרי כיבוד אב ואם, מצוה דאורייתא היא! **דכתיב: [שמות כ] "כבד את אביך ואת אמך!"**

ומשנינן: לא היתה זאת אמם, אלא "אשת אב" הואי, שהיא היתה אשתו של רבי, והם היו בניו של רבי מאשה אחרת.

ומקשינן: והרי כיבוד "אשת אב" נמי — מצוה דאורייתא היא, ולא היה רבי צריך לצוותם על קיומה!

דהא תניא: **"כבד את אביך ואת אמך"**.

"את אביך" — זו ריבה הכתוב מיתור המילה "את", [את] **אשת אביך**.

"ואת אמך" — זו ריבה הכתוב מיתור המילה "את", [את] **בעל אמך**.

ואילו האות וי"ו שהיא יתירה [שהיה הכתוב יכול לומר "כבד את אביך, את אמך" — **לרבות את מצות כיבוד אחיך הגדול!**

ומשנינן: **הני מילי שיש לכבד את אשת האב, מחיים, בחיי האב, שאז היא אשת אב. אבל לאחר מיתה של האב, לא מצווים בניו לכבד את אלמנתו, ולכן הוצרך רבי לצוותם על כך בצוואתו.**

ב. **נר יהא דלוק במקומו, שולחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה.**

מאי טעמא? —

כל בי שמושי, בבין השמשות של ערב שבת, הוה אתי היה בא רבי לביתיה, לאחר פטירתו.⁽²⁾

החוא **בי שמשא** פעם אחת בבין השמשות אירע **שאתאי שבכתא**, הגיעה אחת השכנות, וקא קריה **אבבא**, קראה בקול, בפתח השער, שהיא הגיעה.

אמרה לה **אמתיה**, המשרתת בביתו של רבי: **שתיקו, דרבי יתיב! שתקי, כיון שרבי יושב כאן!**

כיון דשמע רבי שנודע על כך שהוא בא לביתו — שוב לא אתא, כדי שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים, שאינם צדיקים כמוהו, שהרי הם לא קיבלו רשות לבוא לביתם.

ג. **יוסף חפני, שמעון אפרתי — הם שמשוני בחיי, והם ישמשוני במותי.**

סבור מינה, הבינו ממנו השומעים, שבהדין עלמא הוא דקאמר. והיינו, חשבו השומעים את דברי רבי, שכוונתו לומר כי הם ימשיכו לשמשו כאן בעולם הזה, על ידי שהם יהיו העוסקים בקבורתו.

אך שניהם נפטרו מיד לאחר מיתת רבי, וקברו אותם לפני שקברו את רבי.

כיון דחזו דקדים ערפייהו לערפיה, שנוכחו לדעת כי הביאו את מיטותיהם לבית העלמין לקוברם עוד לפני שהביאו לשם את מיטתו

2. המהר"ל בחידושי אגדות על הש"ס, מבאר שרבי לא בא בגופו הגשמי, אלא רק הרגישו

הנוכחים בביתו כי נשמתו מגיעה הביתה בכניסת ליל השבת. והזמן של כניסת ליל השבת, הוא

א. אל תספדוני בעיירות.

סבור מינה, הבינו השומעים את דברי רבי, שכוונתו היתה שלא יספידוהו בעיירות — משום טרחה של בני הכפרים הסמוכים לעיירות הוא דקאמר. שאם יספידוהו בעיירות תהיה טרחה לבני הכפרים לבוא ולהתכנס להספדו בעיירות, ולכן אמר שלא יספידוהו אלא בכרכים הגדולים, ששם יתכנסו רק בני הכרכים, ולא תהיה טרחה לשאר האנשים לבוא אליהם.

אך כיון דחזי, כאשר נוכחו לדעת, דאף על פי שקספדי רק בכרכים, בכל זאת קאתו באו כולי עלמא, גם מהכפרים וגם מהעיירות, אמרו: שמע מינה, משום יקרא [כבודו של רבין] הוא דקאמר שלא יספידוהו בעיירות אלא רק בכרכים, שבהם יתאסף המון רב, מכל המקומות, ויהא כבוד המת בהספדו ניכר.

ב. הושיבו ישיבה ללמוד תורה מיד לאחר שלשים יום, ואל תבטלו את הלימוד בישיבה כליל כדי להספידני כל שנת האבל —

דלא עדיפנא, לפי שאיני עדיף ממושה רבינו, דכתיב באבלו [דברים לד]: "ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום".

ומספרת הגמרא: תלתין יומין שלשים יום הראשונים ספדין לרבי ביממא וליליא. אבל מכאן ואילך, ספדו ביממא, וגרסי ולמדו תורה בליליא. או ספדו בליליא וגרסי ביממא — עד דספדי תריסר ירחי שתא [שנים עשר חדשי שנה].

של רבי, אמרי: שמע מינה, לההוא עלמא, שימשוהו בעולם הבא, הוא דקאמר רבי.

ומבאר הגמרא, כיון שאין זו צואה של רבי, אלא רק הודעה מי עתיד לשמשו בעולם הבא, מה לו לרבי להודיע ולפרסם ברבים מי ישמשנו בעולם הבא —

והאי דאמר רבי הכי, — דלא לימרו, כדי שלא יאמרו אנשים בראותם את שמשו של רבי מתים סמוך לפטירתו, ולא זכו לשמשו בקבורתו, שמילתא הואי להו, שעברו עבירה המחייבת מיתה, ועד האידנא נמי, ומה שנשארו בחיים עד עתה, זכותו דרבי, שהיו שמשו, הוא דאהניא להו. ולכן הודיע רבי שמיתתם סמוך לפטירתו היא כדי שימשיכו לשרתו בעולם הבא.

אמר להן רבי: להכמי ישראל אני צריך!

נכנסו אצלו חכמי ישראל.

אמר להן רבי: א. אל תספדוני בעיירות! [יבואר בגמרא להלן].

ב. והושיבו ישיבה, שתחזרו לעסוק בתורה מיד לאחר שלשים יום, ולא תבטלו אחר כך מלימוד תורה כדי להמשיך ולעסוק בהספדי במשך שנת האבל.

ג. שמעון בני — יהיה ה"חכם" [יבואר להלן בגמרא].

גמליאל בני — יהיה הנשיא.

חנינא בר המא — ישב בראש הישיבה.

ומבאר הגמרא את דברי הבריייתא:

הזמן המעולה ביותר, שבו יכולים בני אדם לחוש בדברים רוחניים המתרחשים בביתם, כיון